

Dva soudobé koncepty rasismu ve Spojených státech amerických: Laissez-faire rasismus a koncept privilegia bílých

Imříšková, Romana

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Imříšková, R. (2014). Dva soudobé koncepty rasismu ve Spojených státech amerických: Laissez-faire rasismus a koncept privilegia bílých. *Historická sociologie / Historical Sociology*, 1, 101-117. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-414895>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Dva soudobé koncepty rasismu ve Spojených státech amerických: *Laissez-faire* rasismus a koncept privilegia bílých

ROMANA IMRÍŠKOVÁ *

Two Contemporary Concepts of Racism in the United States:
Laissez-faire Racism and the Concept of White Privilege

Abstract: The current article introduces the issue of race and racism in the United States of America with focus on two specific contemporary concepts that have a big attention and have formed the discussion in the last years. The first one is *laissez-faire* racism from Lawrence D. Bobo who stresses the reluctance of government and political parties to engage in racial questions. The second one is concept of white privilege of Peggy McIntosh who points at advantages and privileges of white race. Both concepts attempt to raise awareness about still present racial discrimination in the United States of America, although in the last years this topic has begun to be perceived as clichet and for some the problem is consired to be solved.

Keywords: racism, racial theories, *laissez-faire* racism, white privilege

Úvod

Celá řada odborných děl i disciplín se věnuje rasové problematice z různých úhlů pohledu již po staletí. Nicméně největší rozmach rasová klasifikace zaznamenala až v 18. století, a to kvůli sociálním změnám a intelektuálnímu rozvoji během osvícenství, i když jednotlivé práce na toto téma vznikaly rovněž dříve [Higginbotham – Andersen 2005; Rattansi 2007]. Mezi nejznámější autory té doby beze sporu patří Joseph Arthur de Gobineau, Robert Knox, François Bernier, Carl Linné nebo Johann Friedrich Blumenbach. U těchto i dalších autorů zmíněného období převládaly názory, že bílá rasa je nadřazena rasám jiným a badatelé propojovali biologické prvky jednotlivých ras s psychickými vlastnostmi jedinců [Fredrickson 2003; Budil – Blažek – Sládek 2005; Machery – Faucher 2005; Rattansi 2007]. Toto pojetí rasové kategorizace přetrvávalo také do dalších staletí.

Diskurz o rasových otázkách prošel od té doby mnoha proměnami a jeho nynější forma značně ovlivňuje teorie 20. století. Výčet autorů, kteří formovali pojetí rasové problematiky v tomto období, by zaplnil celou knihu, nicméně pro jasnější představu zmiňme alespoň ty nejdůležitější publikace, jež představovaly stěžejní body v této stále trvající diskusi. Velký obrat v uvažování o propojení biologických a psychických prvků způsobil antropolog Franz Boas kolem roku 1911, jelikož porovnáním lebek imigrantů a původních obyvatel Ameriky prokázal, že neexistuje spojení mezi rasou a kulturou, rovněž také

* Mgr. Romana Imříšková, Katedra sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 116 42 Praha 1. E-mail: RomanaImriskova@seznam.cz.

zpochybnil možnost existence čisté rasy [Rattansi 2007]. Později někteří britští biologové (především Huxley či Hogben) poukázali na obtížnost a subjektivnost řazení lidského druhu do několika kategorií.

V té době se zabýval rasovými teoriemi taktéž Carleton S. Coon, jenž nejvíce pozornosti věnoval bílé (kavkazské) rase a jejímu původu. Na Coona reagoval antropolog Ashley Montagu ve svém slavném díle *Man's Most Dangerous Myth: The Fallacy of Race*, kde zpochybnil existenci rasy jako biologického konceptu [Montagu 1942], čímž rozpoutal další diskusi a později byl inspirací i pro řadu dalších badatelů. Jedním z nich byl také Pierre L. van den Berghe, jenž pojímá rasu jako sociologický koncept, kdy rasa představuje skupinu lidí s určitým sociálním statutem [von den Berghe 1967].

Z oblasti genetiky přispěl na počátku sedmdesátých let k diskusi o této problematice Richard Lewontin, stejně tak i on potvrdil neurčitost konceptu ras. Ve svém výzkumu prokázal, že variabilita lidského druhu je mnohem větší v rámci jedné rasy (85 %) než mezi rasami (8 %) [Budil – Blažek – Sládek 2005; Rattansi 2007]. Existují tedy mnohem větší rozdíly mezi lidmi, kteří byli klasifikováni v rámci jedné rasy, než mezi lidmi různých ras. Další důležitou prací je *The Idea of Race* [1978] od Michaela Bantona, kde autor považuje rasu za sociální konstrukt, k čemuž se později hlásí též další autoři i celá rasová teorie (*racial formation theory*) [Omi – Winant 1986; Machery – Faucher 2005]. Rozdílnost klasifikací ras jednotlivými badateli v této době tak začala budit dojem, že rasy jsou vykonstruované a nejedná se tak o kategorii založenou na vědeckém základě [Rattansi 2007; Budil – Blažek – Sládek 2005].

Z českých děl nedávné doby zasluhuje pozornost především sborník *Dějiny, rasa a kultura* [Budil – Blažek – Sládek 2005], kde jsou shrnuty příspěvky z interdisciplinárního symposia o problematice ras. Někteří autoři (například Milan Pospíšil, Vladimír Sládek) ve svých příspěvcích zpochybňují existenci ras a upozorňují na subjektivitu rasové klasifikace, což výborně vystihuje název článku Vladimíra Sládka *Rasa: mýtus pro popis lidské variability* [Budil – Blažek – Sládek 2005].

Pro porozumění rasové problematice se hodí dodat, že definice mnoha pojmů jako předsudek, stereotyp či rasa je i přes jejich časté používání předmětem mnoha diskusí a především u pojmu rasa nedošlo ke konsensuálnímu výsledku mezi odborníky dodnes. Jak vyplývá z výše stručně nastíněné diskuse, různorodost chápání pojmu rasa a jeho výkladu je značná. Někteří autoři jej pojímají jako biologickou kategorii, jiní jako sociální konstrukt, sociologický koncept, další vyjadřují přesvědčení, že rasy neexistují. Proto je potřeba tyto termíny definovat tak, jak budou použity v této práci.

Předsudek berme jako negativní hodnocení, hanlivý postoj k členům jiné skupiny, kdy samotné členství v dané skupině je důvodem tohoto nepřátelského postoje [Hewstone – Stroebe 2006; Výrost – Slaměník 2008]. Zdůrazněme tedy, že se jedná pouze o postoj, nikoli přímo o manifestaci tohoto postoje. Předsudek jako negativní postoj s sebou musí nést komparaci a odkaz na to, co je naopak vnímáno jako pozitivní [Jones 1972]. Stereotyp se zase obvykle vnímá jako kategoriální reprezentace, kdy daná kategorie se spojuje se „souborem rysů, o kterých se na základě sociálního učení a opakovaně zkušenosti předpokládá, že je má skupina jako celek“ [Výrost – Slaměník 2008: 363]. Toto kategorizování pomáhá jedincům kódovat konkrétní situaci, zařadit ji do dané kategorie a ušetřit tak duševní energii [Hewstone – Stroebe 2006].

Definování pojmu rasa nese mnohá úskalí kvůli své historičnosti, ale také geografické podmíněnosti. Carl Linné známý svým klasifikačním systémem v *Systema Naturae* [1735] jako první vydělil čtyři kategorie, konkrétně Evropany, Američany, Asiaty a Afričany jako rozdílné lidské rasy s odlišnými vlastnostmi, přičemž Evropané mají být ti tvořiví a Afričané ovládní vrtochy [Rattansi 2007; Fredrickson 2003]. Další významnou klasifikaci provedl Johann Friedrich Blumenbach ve svém díle *On the Natural Varieties of Mankind* [1775], kde rozdělil lidstvo do pěti odlišných ras, z nichž jedno označení se používá v anglosaských zemích dodnes, a to „caucasian“ pro rasu europoidní či bílou [Rattansi 2007; Fredrickson 2003].

Shrnující a přehlednou studii o termínu rasa a jeho výkladech pak představuje Taylorův článek *Defining Race* [Higginbotham – Andersen 2005], kde autor řadí způsoby definování pojmu rasa do několika kategorií, přičemž žádná z těchto definic nedominuje těm ostatním. První z nich považuje rasu za biologickou kategorii se zaměřením na vnější fyzické charakteristiky. Fyzické vlastnosti se mezi rasami ovšem natolik prolínají, že dnes již tato kategorie zastupuje velmi malou část v definici rasy. Další kategorií, jež je velice rozšířená, představuje sociálně konstruktivistický přístup. V tomto pojetí se rasa chápe jako sociální konstrukce, protože byla definována v průběhu lidské interakce, kdy ji lidé sami specifikovali, předali svým potomkům, kteří ji socializovali, internalizovali a předali opět dále. Tímto procesem vznikly zažité stereotypy a askriptivní vlastnosti jednotlivých rasových skupin se tak předávají z generace na generaci.

V dalším případě je rasa brána jako etnická skupina s důrazem na společnou kulturu. Sdílená kultura předpokládá společnou hudbu, umění, jazyk, náboženství, zvyky a mnoho dalšího, přičemž někteří z Afroameričanů ve Spojených státech amerických tyto prvky kultury opravdu sdílí, přesto však existuje mnoho etnických podskupin i mezi nimi samotnými. Bylo by proto velmi zavádějící tyto dva pojmy ztotožňovat. K těmto kategoriím Taylor [2005] přidává ještě definici rasy jako společenské třídy nebo vyjádření určité míry prestiže, což se výrazně praktikuje v některých částech Brazílie, kde existuje typické spojení „money whitens“ a naopak jedinec, jenž se nachází na dně společenského žebříčku je labelován jako černý.

Další možný způsob, jak definovat rasu, zmiňují ve své práci Michael Omi a Howard Winant [In. Wenger 2011a]. Podle nich lze rasu definovat mocnými institucemi ve společnosti. Příkladem může být v minulosti „pravidlo jedné kapky“ (*one drop rule*), kdy platilo, že jedinec byl klasifikován jako černochoch, pokud měl jen jednu kapku „černé krve“ [Rattansi 2007]. Přesný podíl „krve“ nutný k tomu, aby byl jedinec zařazen do určité rasové skupiny, byl rozdílný v jednotlivých státech USA. Proto docházelo k tomu, že pokud jedinec přejel hranice státu, mohl se najednou stát pro úřady černochem. Dnes tento typ definice platí pro americké indiány, kteří, aby mohli být označeni za americké indiány, musí splňovat určitá kritéria stanovená úřady.

Poslední možnou kategorií pro definici rasy je sebedefinování. Každý jedinec se může definovat a přiřadit k jakékoli rase, ale nutno brát v úvahu i dříve zmíněné možnosti definice rasy, jež zde hrají významnou úlohu a mohou tak sebedefinování výrazně ovlivnit. V této práci bude pojem rasa považován za sociální konstrukt vytvořený v procesech interakce a socializace během lidského života, tedy tento pojem podle mínění autorky existuje pouze jako sociální kategorie.

Různorodost složení populace Spojených států amerických

Mnoho ze soudobých rasových teorií vzniklo ve Spojených státech amerických, protože tato země se pro ně stává živnou půdou nejen kvůli otroctví a diskriminaci v minulosti, ale také kvůli současné podobě americké společnosti, v níž se prolínají různé rasy a kultury.¹ I když to někteří popírají (nejčastějším argumentem slouží zvolení prvního amerického prezidenta afroamerického původu), diskriminace a rasismus v USA podle mnohých výzkumů [například Bertrand – Mullainathan 2004; Pager In. Higginbotham – Andersen 2005; Entman 2006; Tashiro 2005; Kupchik – Harvey 2007] z odlišných disciplín stále přetrvává. Důvodem jsou též přes veškeré dlouhotrvající snahy sociálních programů a aktivit na podporu rasové integrace zakotvené předsudky ve společnosti z mnoha předešlých generací, které nelze vymýtit jen během několika málo let. K tomu přistupuje potřeba proměny postojů několika generací jdoucích po sobě tak, aby se rasové předsudky nepředávaly výchovou, protože právě výchova představuje důležitý faktor při internalizaci norem a hodnot včetně rasových předsudků [Jones 1972].

Kromě výchovy v rámci rodiny hrají významnou roli v utváření postojů včetně internalizování rasových předsudků ještě další činitelé, mezi něž patří primární skupiny, referenční skupiny a také média a veřejné mínění. Vymýcení rasové diskriminace se tak stává během na dlouhou trať nejen kvůli předávání hodnot mezi generacemi, ale také komplexnosti tohoto problému, jelikož nerovnost v jedné oblasti života má důsledky též v oblastech ostatních. V praxi proto pro dlouhotrvající zlepšení a přiblížení se k rovnosti šancí jsou nutností zásahy do celé řady odvětví, institucí a oblastí života.

Problematickou se jeví značná rozdílnost ve složení populace ve Spojených státech amerických. Jelikož jde o zemi velmi rozlehlou, někteří lidé se ani za celý svůj život nedostanou do kontaktu s jinými rasami. Jde především o populace bílé rasy na americkém venkově,² jež čerpají informace o jiných rasách z médií, přičemž tyto informace mohou být zkreslené, nereprezentativní a zároveň posilující zažitě stereotypy. Někteří se zase s ostatními rasami setkají až při návštěvě většího města nebo při přestěhování za prací či studiem. V takových případech pak dochází k interakci a realističtější představě o jiných rasách až v dospělém věku. Zabudované stereotypy z výchovy a raných let se tak sice mohou pomalu přetvářet, ovšem jedná se o náročnější proces, než když je jedinec zvyklý na multirasovou společnost již od dětství a rasově integrované prostředí mu připadá přirozené.

Právě kvůli rozlehlosti a rozdílnosti ve složení populace jednotlivých států v rámci rasového zastoupení se postoje k rasismu a na rasové diskriminaci ve Spojených státech amerických velmi liší. Jako věčné téma veřejných diskusí se z této problematiky stává klišé a může být vnímáno jako výmluva na neúspěchy a vlastní neschopnost [Rattansi 2007]. Přestává být proto pro některé Američany signifikantním problémem jejich současné společnosti.

¹ Nicméně jak poukazuje Melvil Steinfield [1970], rasové problémy se objevují ve všech koutech světa včetně Asie, Afriky, Evropy či Austrálie.

² Jedná se především o státy ve středu a na východě USA, jako jsou Iowa, Illinois, Indiana, Ohio či Kentucky. Viz podrobnější mapa na Census Scope: United States – Geographic Variations. [online]. Dostupné z: http://www.census.gov/scope/us/print_map_common_race.html [30. 1. 2014] Porovnání procentuálního zastoupení ras v jednotlivých okresech – counties – vzhledem k celonárodnímu průměru.

Stručná historie rasismu ve Spojených státech amerických

K pochopení současné situace a struktury vztahů mezi rasami v USA je nutné si stručně připomenout historii a praktiky, jež k nerovnému rozdělení moci vedly. Kořeny dnešní stále přetrvávající diskriminace sahají do 15. století, kdy se začal rozvíjet obchod s otroctvím z Afriky. Otroctví jako takové přitom bylo původně využíváno již v prehistorické době. Náznaky otroctví sahají až k době okolo roku 8 000 př. n. l., první přímé důkazy však pochází až z Chamurabbiho zákoníku (okolo 1760 př. n. l.) [Gascoigne 2001].

Otroctví bylo obvyklé také ve starém Římě, kde ovšem nebylo podmíněno biologickými atributy označujícími jinou lidskou rasu, ale byla to forma negativní sankce nebo tak byli využíváni váleční zajatci.³ Až v 15. století se struktura obchodu s otroky změnila, když se rozšířila do Afriky. V této době Evropané jako otroci byli nahrazeni otroky z Afriky. Ospravedlnění tohoto zotročení, jež trvalo dalších 400 let, nebyla nicméně původně barva kůže a další fyziologické atributy, ale náboženské důvody [Fredrickson 2003]. Afričanům jako pohanům byly přisuzovány negativní vlastnosti, které začaly být v průběhu let připisovány jejich genetické výbavě a stereotypizovaly se. Barva kůže se brzy stala významným faktorem a začala být podvědomě spojována s méněcenností, podřízenými vlastnostmi a absencí emocí, aby inferiorní postavení černé rasy bylo udrženo. Dehumanizace černé rasy tak ospravedlňovala její zotročení a využívání pro ekonomické účely po další staletí [Fredrickson 2003].

Historie pomalého osvobozování Afroameričanů v jednotlivých sférách života je velmi komplikovaná. Počátky sahají k období Rekonstrukce po občanské válce mezi lety 1865 a 1877, kdy byly přijaty tři důležité dodatky k Ústavě. Také přes zákaz otroctví v roce 1865 ratifikováním třináctého dodatku Ústavy (13th Amendment) byly podmínky osvobození a nabytí práv Afroameričanů konstruovány tak, aby se jejich právoplatná integrace do společnosti nezdařila [Wenger 2011a; Rattansi 2007; Miles 1989]. O tři roky později čtrnáctý dodatek měl mimo jiné zajistit občanství všem, kteří se ve Spojených státech amerických narodili. Nejdůležitější dodatek americké Ústavy, zajišťující pokrok směrem k rovnocennosti ras, byl dodatek patnáctý, který měl zaručovat právo volit pro všechny občany bez rozdílu. Nicméně státy vedené bohatými bílými vlastníky půdy na Jihu zabraňovaly především Afroameričanům, ale i dalším rasám a chudým lidem různými praktikami v právu volit.⁴ To pak vyústilo v další vládu, jež ratifikovala sérii diskriminativních zákonů, známou pod názvem Jim Crow laws. Přes tyto překážky překážkám se již v období Rekonstrukce podařilo několika Afroameričanům dostat se do parlamentu, navzdory chybějícímu vzdělání, majetku a nedostatku peněz.

Největší dopad během éry Jim Crow (1877–1965) mělo uzákonění segregace (Plessy v. Ferguson r. 1896 – „separate but equal“) [Jones 1972]. Diskriminace se tak projevovala ve všech oblastech života: politické (nemožnost volit), vzdělání (segregované školy

³ Někdy bývá mezi rasistické nálady řazen i antisemitismus, který vznikl jako antipatie křesťanů vůči židům již kolem 4. st. a rozšiřoval se od 8. st. [Rattansi 2007].

⁴ Praktik, jak zabránit Afroameričanům a dalším rasám volit, bylo údajně několik. Rozšířenou podmínkou k připsání hlasu byla například citace části Ústavy, kterou ale neznali ani ostatní občané USA. Další praktikou bylo podmínění volit právem praotce – tzv. *grandfather clause* (prarodiče černochů, kteří byli zotročeni toto právo neměli, což automaticky vyloučilo také jejich potomky z možnosti volit). Další praktikou byl údajně test, aby Afroameričan přesně uhořel, kolik fazolí je ve sklenici apod. [Wenger 2011b; Fredrickson 2003].

s rozdílnou kvalitou, podmínkami a neobjektivním vykládáním historie), ekonomické (méněcenná a špatně placená zaměstnání vyhrazována pro černochy), sociální (oslovování pouze křestními jmény, tykání a familiární oslovování „boy“, oddělené restaurace, toalety, fontánky, části v dopravních prostředcích, hřbitovy ad.), neposlední řadě i fyzické (lynčování) [Rattansi 2007; Jones 1972].

Od padesátých let 20. století se iniciativy chopilo Hnutí za občanská práva Afroameričanů (*Civil Rights Movement*), které vyvinulo na vládu USA nátlak, aby ratifikovala důležité zákony, zavedla rovnoprávnost a zrušila segregaci všech „barevných“ (*colored*) a bělochů. Éra *Jim Crow* se tak někdy považuje za ukončenou již v roce 1954, kdy Nejvyšší soud prohlásil segregaci škol za protiústavní (*Brown v. Board of Education*), jindy zase až rokem 1965, a to po ratifikování zákonů proti diskriminaci ve všech oblastech života včetně připuštění k volbám (*Civil Rights Act 1964* a *Voting Rights Act 1965*). Tyto kroky byly nevyhnutelné pro další desetiletí, kdy díky právním změnám se struktura vztahů mezi rasami v americké společnosti pomalu měnila a stále mění svůj charakter.

Současná situace ve Spojených státech amerických

Americká společnost se stále potýká s diskriminací zaměřenou proti jiným rasám, než je bílá. Otroctví trávající čtyři stovky let a následná rasová diskriminace zásadním způsobem měly vliv na hierarchii v americké společnosti a daly vzniknout velkým diferencím mezi rasami v různých, ale zároveň prolínajících se sférách života, jako je vzdělání, bydlení, celkové jmění, příjem nebo zastoupení jednotlivých ras ve vězeňské populaci. Hluboce propojená struktura u zmíněných sfér způsobuje u nižších tříd bludný kruh, z něhož bez státní pomoci nebo pomoci nevládních organizací se speciálními programy není téměř možno úniku.

Lidé z nižších socioekonomických tříd bydlí v chudších čtvrtích kvůli nízkým nájmům. Jejich nízké příjmy zapříčiňují rovněž nízké příjmy z daní v dané lokalitě, a proto se místní školy financované právě z těchto příjmů tak trvale potýkají s nedostatkem peněz. Takovéto školy v chudinských čtvrtích mají proto horší kvalitu učitelů, staré učební pomůcky, nedostatek peněz na sportovní a kulturní aktivity i na údržbu budov a zařízení, natož na jejich renovaci nebo na koupi nového vybavení a technologií.

Kromě nekvalitních škol představuje další problém v chudších čtvrtích, kde bydlí především Afroameričané nebo Hispánci, kriminalita. Vyšší procentuální zastoupení jiných ras než bílá ve věznicích⁵ v USA se přičítá nejen horším životním podmínkám jiných ras, ale také rasové diskriminaci ze strany policistů a soudů. Známým termínem je DWB – „driving while black“, jenž označuje větší pravděpodobnost, že policista zastaví ke kontrole vozidlo řízené Afroameričanem. Pokud už se jedinec dostane do systému trestní justice a do vězení, po propuštění má velice limitované možnosti na získání zaměstnání, proto je často výsledkem špatně placené zaměstnání nebo návrat ke kriminální kariéře. Nedostatek financí zase způsobuje nemožnost zajistit kvalitní studia svým dětem, které kvůli špatnému

⁵ Téměř dvě třetiny (63 %) vězňů v USA jsou Afroameričané nebo Hispánci, přičemž tyto dvě skupiny tvoří pouze čtvrtinu populace USA. *Human Rights Watch*. [online]. Dostupné z: <<http://www.hrw.org/legacy/background/usa/race/>> [30. 1. 2014].

vzdělání nemohou najít dobře placené zaměstnání, čímž nemohou akumulovat bohatství, jež se jinak přenášelo z generace na generaci.

Důležitým mezníkem pro akumulaci majetku byl *National Housing Act* v roce 1934. Tímto zákonem se už tak markantní majetkové rozdíly mezi bílou rasou a ostatními rasami ještě zvětšily. Kvůli vydaným pokynům od *Federal Housing Administration* (FHA) agentury směly vydávat hypotéky pouze na domy v rasově homogenních čtvrtích, čímž se ještě posílila rasová segregace. Byly vytvořeny speciální mapy měst, jež byly rozděleny na části podle úrovně bezpečnosti pro realitní investice. Podle těchto map bylo mnoho čtvrtí s menšinami klasifikováno jako vysoce nevhodné pro realitní investice (v mapách zaznamenáváno červenou barvou), přičemž tyto odhady se zakládaly pouze na spekulacích o dané komunitě. V důsledku toho banky nedávaly půjčky na bydlení lidem jiných ras, než je bílá, ani když splňovali finanční podmínky pro poskytnutí úvěru, protože by tak byla porušena homogenita čtvrti. Odmítnutí bank pojistit úvěry některým rodinám mělo tak významný negativní vliv na schopnost získání majetku, jeho akumulaci a předávání i na další generace [Powell 2008].

Další vládní politikou zvětšující majetkové rozdíly mezi rasami reprezentoval zákon o sociálním zabezpečení vydaný v roce 1935 prezidentem Franklinem Delano Rooseveltem jako součást New Dealu. Zákon, který měl zajistit dostatek financí pro penzi, invalidní důchody a nezaměstnanost, vylučoval některé kategorie zaměstnání jako například zemědělské práce, domácí služby či sociální pracovníky. Některé z těchto kategorií byly přitom v té době převážně obsazené menšinami. Tito lidé v důchodovém věku pak neměli dostatek financí, proto jim musí pomáhat jejich děti, jež by jinak mohly použít dané prostředky pro akumulaci svého vlastního majetku. Tento zákon se změnil v padesátých letech minulého století, nicméně finanční ohodnocení dělníků a pracovníků domácích služeb jsou stále často vyplácena v hotovosti, tedy lidé s nízkými příjmy často pracují bez sociálního zabezpečení.⁶

Současná společenská situace ve Spojených státech amerických tak odráží nejen dávné otroctví, ale také některých vládních politik století. Tyto vládní politiky se mohly stát mezníky a vymýtit rasové nerovnosti, nicméně byly využity spíše pro opačné účely a zajistily tak přetrvávání diferencí a rasové segregace především v oblasti vzdělávání a bydlení.

Teorie *laissez-faire* rasismu

Hierarchie v americké společnosti v souvislosti s diferencemi mezi jednotlivými rasami se neustále mění a Afroameričané v současnosti stále více pronikají do středních a vyšších tříd.⁷ Přesto jsou jiné rasy než bílá pořád znevýhodněny v celé řadě oblastí života, například nesouměrně velké procentuální zastoupení Afroameričanů žije v chudých čtvrtích, ve čtvrtích s vyšší mírou kriminality, větší množství Afroameričanů a Hispánců se také

⁶ Další diskutabilní zákony s rasovým podtextem jsou např. G. I. Bill z roku 1944 poskytující benefity a vzdělávací kurzy pro veterány vracející se z druhé světové války, dále *Housing Act* z roku 1949, po němž vypukla obnova amerických měst především v 50. letech 20. st., kdy se obytné domy v chudinských čtvrtích bouraly a byly nahrazovány stavbami za účelem obchodu.

⁷ Viz data z celonárodního censu v USA. [online]. Dostupné z: <<http://www.census.gov/population/race/>> [30. 1. 2014].

ocitně ve vězení vzhledem k jejich celonárodnímu průměru.⁸ Mimo jiné jeden výzkum také prokazuje, že jsou lidé s cizokrajnými jmény při výběrovém řízení o zaměstnání častěji vylučováni již při rozhodování o postupu do druhého kola výběru, a to i přes totožnou kvalifikaci s lidmi s typicky americkými jmény [Bertrand – Mullainathan 2004].

Způsoby diskriminace radikálně změnily svoji podobu za poslední desetiletí. V minulosti tak časté násilné a agresivní výpady proti jiným rasám (hlavně lynčování), jsou nyní razantně odsuzovány, ovšem tzv. neviditelné způsoby diskriminace stále přetrvávají právě i kvůli podvědomému udržování stereotypů. Teorie *laissez-faire* rasismu Lawrence D. Boba přináší deskriptivní analýzu této nové rasové ideologie.

Spojení „laissez-faire“ původně pochází z ekonomie a představuje jednu ze základních myšlenek liberalismu, kdy stát a vláda co nejméně zasahují do hospodářství [Vlček a kol. 2005]. V našem případě tak Bobo odkazuje k nedostatku angažovanosti vlády Spojených států amerických vzhledem k rasovým otázkám (tzv. politika „hands off“). Podle zmíněného autora, jak popisuje ve svém článku *Racial Attitudes and Relations at the Close of the Twentieth Century* [2001], je tento stav novou formou rasové ideologie v americké společnosti, která má čtyři hlavní charakteristiky.

První charakteristiku představuje akceptace negativních rasových stereotypů o Afroameričanech, Hispáncích, Asiitech a dalších minoritách. Lawrence D. Bobo [2001] tvrdí, že každá sociální skupina má stereotypy o každé jiné sociální skupině, ať už pozitivní či negativní. Ale pouze dominantní skupina ve společnosti (v případě americké společnosti vzhledem k rasovým skupinám je to rasa bílá) má moc své stereotypy uplatnit nejen díky tomu, že je početní většinou, ale především proto, že má obsazenu většinu rozhodujících pozic ve společnosti, čímž obvykle posiluje stávající normy společnosti a uplatňuje tak své představy a zásadním způsobem se spolupodílí na konstruování reality. Charakter těchto stereotypů se transformoval z absolutní do relativní podoby, což znamená, že v minulosti bílá rasa používala absolutní stereotypizované způsoby myšlení o Afroameričanech, dívala se na ně jako například na líné, násilnické, neinteligentní, ovládané zvířecími pudry apod. Relativní stereotypizace, jež převládá v dnešní době, se zakládá na komparaci s převládající rasou, tedy předpokládá, že jsou Afroameričané línější, více násilní nebo méně inteligentní než lidé bílé rasy.

Mezi další charakteristiky *laissez-faire* rasismu se řadí podle Lawrence Boba [2001] odmítnutí existence rasové diskriminace ve společnosti (tzv. „colorblindness“ – barvoslepost). Jedinci ve společnosti věří, že každý může být úspěšný, pokud dostatečně tvrdě pracuje, že šance jsou vyrovnány a všechny problémy rasové diskriminace jsou již vyřešeny. Zjednodušeně řečeno, ve společnosti panuje názor, že rasismus a diskriminace již dále neexistují a není tedy ani potřeba o těchto tématech vést veřejnou diskusi a není nutné vytvářet sociální programy na jejich odstranění. Indiferentnost vůči rasovým problémům a negace jejich existence obhajují její zastánci zvyšujícím se počtem slavných a úspěšných Afroameričanů v čele s prvním prezidentem USA s afroamerickými předky.

Třetí rys teorie *laissez-faire* rasismu poukazuje na zkreslený pohled na přetrvávající nerovnosti. Tyto nerovnosti jsou podle jedinců ve společnosti způsobeny chybou

⁸ Viz výše pozn. 3. Téměř dvě třetiny (63 %) vězňů v USA jsou Afroameričané nebo Hispánci, přitom tyto dvě skupiny tvoří pouze čtvrtinu populace USA. *Human Rights Watch*. [online]. Dostupné z: <<http://www.hrw.org/legacy/background/usa/race/>> [30. 1. 2014].

jednotlivce, nikoli celé společnosti nebo její struktury. Neúspěch jednotlivce se svaluje na jeho neschopnost, lenivost, nedostatečnou píli a další jeho negativní vlastnosti. U některých jedinců mohou být tyto výčitky v právu, nicméně se i dotkne obětí rasové diskriminace, jimž se dává za vinu jejich pozice ve společnosti, kterou však mohli změnit pouze malou mocí. Každý úspěch či neúspěch se považuje za absolutní zodpovědnost jedince, jedná se o ryze individualistický přístup. Na stejný problém poukazuje též ve své koncepci *white privilege* Peggy McIntoshová (viz níže).

Poslední a stěžejní charakteristika teorie *laissez-faire* rasismu se týká politické sféry. Podle autora zdroj teorie *laissez-faire* rasismu spočívá v přístupu politických uskupení, jež se nacházejí momentálně u moci, k rasovým otázkám. Politické subjekty zastávají názor, že politika by neměla zasahovat do této situace. Vysvětlení této politiky *hands-off* pramení z toho, že jelikož jsou příležitosti mezi rasami vyrovnány, není důvod, aby byly podstupovány jakékoli politické kroky ke změně nynějšího stavu, přičemž nerovnosti v mnoha oblastech života jsou tak jen výrazem spravedlivého zacházení systému [Bobo 2001].

Lawrence D. Bobo [Bobo 2001: figure 9-1, figure 9-2] také dokazuje na datech, že se postoje bělochů v USA k menšinám v posledních desetiletích v mnohém zlepšily, přesto jsou stereotypy ve společnosti pořád zakořeněné. Respondenti bílé rasy ve výzkumu označili všechny minority, ovšem každou v jiném měřítku (Afroameričany, Hispánce a Asiaty), jako méně inteligentní než lidi bílé barvy kůže. Považují členy minorit za občany, kteří preferují sociální dávky před zaměstnáním a domnívají se, že se s nimi obtížněji vychází než s lidmi bílé kůže [tamtéž: figure 9-7]. Je nutno dodat, že tato data jsou z roku 1994, tedy můžeme předpokládat z trendu, že se postoje mohly od té doby mírně zlepšit, neboť postoje vůči jiným rasám se zlepšují s každou novou generací bílé populace.

Existuje trend směřující k pozitivní změně, pokud se týká rasových postojů americké populace, nicméně změny jsou mnohem markantnější v povrchních a krátkodobých interakcích, jako v případě společných dopravních prostředků. U intimních a dlouhodobých vztahů, v mezirasových manželstvích došlo sice také k pozitivní změně, nikoli tak významné [Bobo 2001].

Dále shora zmíněný autor přiznává, že americká společnost sdílí konsensus, co se týká nutnosti rovnosti a integrace ostatních ras, ale praktické činy a zákony, které by vyvolaly změny, jsou vzácné. Podle průzkumů veřejného mínění bílí Američané už téměř nemají předsudky proti jiným rasám a chtějí rovnost, ale na druhou stranu nepodporují zákony, programy, ani aktivity redukující nerovnost mezi rasami [In. Higinbotham – Andersen 2005]. V případě tématu rasové integrace se problém stává ještě složitějším. Podle drtivé většiny Američanů by školy měly být rasově integrovány, ale při specifičtějším dotazu, kolik by měly zastupovat děti Afroameričanů, jsou výsledky již rozdílné. Čím vyšší zastoupení afroamerických dětí ve škole, tím méně bílých Američanů by bylo ochotno do takové školy posílat i své dítě [Bobo 2001: figure 9-1].

Zároveň Lawrence D. Bobo [2001] dává teorii *laissez-faire* rasismu do opozice k dřívější formě rasismu (rasismus typický pro éru *Jim Crow*). V minulosti byl rasismus viditelný, ve vysokém měřítku bylo používáno násilí a psychologický nátlak. V nynější době je rasismus spíše skrytý, a proto se také velmi špatně dokazuje před zákonem, což ho činí velmi zákeřným. Relativní rasismus zjištěný z výzkumů veřejnosti má také jinou povahu, protože se připisuje spíše okolnostem a kulturním podmínkám a nikoli biologickým atributům jako tomu bylo v minulosti [Bobo 2001].

Závěrem Bobo [2001] dodává, že změna názorů veřejnosti ve Spojených státech amerických od čtyřicátých let je markantní, ale z toho vyvěrá potřeba lidi stále vzdělávat a poskytovat jim informace o jiných rasách, protože právě nevědomost plodí stereotypy a rasismus. Jak již bylo zmíněno výše, Spojené státy americké jsou zemí natolik rozsáhlou, že i přes rasovou a kulturní heterogenitu mnoho občanů, především ti bydlící na venkově a v malých městech, se nikdy nebo jen málokdy setká během svého života s jinou rasou. Bez rasové integrace pak mají lidé předsudky o jiných rasách, jejich způsobu života, zvycích a problémech z médií. Tyto předsudky jsou odstraňovány až díky permanentnějšímu styku s lidmi jiných ras, jejich poznání a vytvářením si vztahů mezi nimi.

Koncepce privilegia bílé rasy (*white privilege*)

Koncepce privilegia bílé rasy patří pod široce zaměřenou multidisciplinární školu s názvem kritická rasová teorie (*Critical Race Theory*), která se začala vyvíjet v polovině sedmdesátých let kvůli stagnaci následující po dosažení úctyhodných výsledků a změn v zákonech díky Hnutí za občanská práva Afroameričanů (*Civil Rights Movement*). Euforie z pokroku na cestě k rovnoprávnosti mezi rasami v legislativě vystřídala stagnace a pozornost americké veřejnosti v těchto letech byla obrácena k jiným problémům (válka ve Vietnamu) [McGuigan 2003].

Tato indifference dala vzniknout právě kritické rasové teorii, zpočátku zaměřenou především na legislativní problematiku, postupem času ale přibírající koncepcí taktéž z dalších disciplín. Všechny koncepce, články a knihy patřící pod kritickou rasovou teorii mají společné tři premisy. Podle první premisy je rasismus v americké společnosti normální, není tedy anomálií. Druhá zastává názor, že sociální svět a sociální realita včetně konceptu rasy je konstruována lidským jednáním a mezilidskými interakcemi. Poslední premisa se zaměřuje na chování bílé elity, která podporuje pokroky Afroameričanů pouze v případě, že jsou také v zájmu bílé rasy [Delgado – Stefancic 2001].

V posledních několika letech byla v rámci kritické rasové teorie zaměřena pozornost nejvíce na problematiku percepce „bělosti“, bílou nadvládu a bílou převahu ve společnosti a v jejích mocenských strukturách. Také se častěji zmiňují řešení, jež by mohla bílá rasa přijmout, aby byla dosažena rasová integrace, desegregace a rovnost šancí.

Jedna z nejznámějších koncepcí poslední doby je pojetí privilegia bílých (*white privilege*) od Peggy McIntoshové, které bylo poprvé zpracováno již v roce 1988 v kapitole *White Privilege: Unpacking the Invisible Knapsack*, což je součást knihy *White Privilege and Male Privilege: A Personal Account of Coming to See Correspondences through Work in Women's Studies*. Jak název knihy napovídá, k tématu rasy se autorka dostala původně přes studium genderové diskriminace, nerovností mezi pohlavími a po analýze privilegia mužů. Zjištění, že sice většina mužů podporuje rovnost pro obě pohlaví, ale nechtějí se vzdát svých vlastních výhod, jichž nezaslouženě nabývají díky tomu, že patří k silnějšímu pohlaví, jí bylo hlavně inspirací pro rozvedení teorie privilegia bílé rasy. Tuto teorii dále rozšířila v posledních několika letech, díky čemuž se jí dostalo další pozornosti.

Stejně jako vztah mezi muži a ženami vidí Peggy McIntoshová také vztah mezi bílou rasou a všemi ostatními. Rasismus se ve Spojených státech amerických vnímá jako něco, co staví jiné do nevýhody, ale už se neupozorňuje na komplementární aspekt, že bílá rasa díky tomu užívá zase naopak určité výhody a privilegia. Autorka definuje bílá privilegia

jako „neviditelný balík nezasloužených výhod, na něž se jedinec může spolehnout každý den, ale na které jsme měli zapomenout“.⁹ [McIntosh 1988: 1] Peggy McIntoshová k důkazu privilegia bílých podává příklady přibližně 50 situací, kdy lidé bílé rasy pobírají nezasloužené výhody v každodenním životě. Dodává přitom, že se jedná o nevyčerpaný seznam a zároveň některé z nich plynou z autorčiny subjektivní zkušenosti, proto jsou tato privilegia odlišná do určité míry u každého jedince s bílou barvou kůže.

Z výše zmíněných situací uvedme jen pro ukázkou některé: 1) Bílí lidé mají možnost pustit si televizi nebo si prohlédnout noviny a vidět vždy svoji rasu široce zastoupenou. 2) Když se obecně mluví o národním dědictví, historii a civilizaci, jsou představeni výhradně vůdci a důležité osobnosti především bílé rasy, kteří tuto historii vytvářeli a ovlivňovali tak dějiny celé země. 3) Od bělochů není nikdy požadováno, aby mluvili za všechny lidi jejich rasy. 4) Bílí lidé mohou jít s otevřenou pusou, aniž by to bylo připisováno jako charakteristika typická pro jejich rasu. Právě tímto posledním bodem autorka zdůraznila stereotypizaci, jež podle některých teoretiků [například Daniels In. Higginbotham – Andersen 2005] stále u americké populace podvědomě převládá. Tato stereotypizace způsobuje, že lidé bílé rasy přičítají činy lidí své vlastní rasy samotným jedincům, ale u jiných ras připisují chování jednotlivců dané rase jako sociální skupině a jako celku.

Akceptace existence privilegií samotnou bílou rasou bude velmi těžký úkol, protože to znamená popření absolutní meritokracie a zpochybnění svých vlastních schopností a dovedností ve prospěch lidí jiné rasy, kteří nemohli, na rozdíl od bělochů, svého potenciálu využít. Bílým lidem se tak otevírají dveře ať už ve vzdělání, praxi, kariéře, nebo i u sousedů a lidí v jejich okolí, které zůstávají pro jiné rasy uzavřené. Bílá rasa tak získává nezasloužené rasové výhody a obsazuje dominantní pozice ve společnosti, což si musí v prvé řadě uvědomit a akceptovat. Pak teprve mohou vzniknout reálné kroky v praxi a sociální programy na docílení rovnosti mezi rasami, které budou podporovány nejen diskriminovanými rasami, ale především prozatím většinovou společností bílé rasy.¹⁰

Je důležité připomenout, že rasa a pohlaví nejsou jedinými zvýhodňujícími kategoriemi, ale výhody mohou plynout též z věkové kategorie, z příslušnosti k určité etnické skupině, díky fyzickým schopnostem, národnosti, náboženství nebo sexuální orientaci [McIntosh 1988]. Ovšem mnoho takovýchto ne/výhod vychází ze socioekonomického postavení, což je potenciální důležitá skrytá proměnná, která s některými z výše zmíněných kategorií může korelovat. Problémem pak je jasná specifikace, kdy se za příčinu diskriminace pokládá rasa a kdy socioekonomické postavení, jež ovšem může být z části důsledkem příslušnosti k dané rase.

Stejně jako Lawrence D. Bobo, tak i Peggy McIntoshová [2009a] upozorňuje na důležitou vlastnost dnešního rasismu ve Spojených státech amerických, a to jeho skrytou podobu. Lidé se učí rozpoznávat formy individuálního rasismu, ale nikoli institucionální rasismus způsobený systémy, pravidly či úřady. Institucionální rasismus je zabudovaný do

⁹ „I have come to see white privilege as an invisible package of unearned assets that I can count on cashing in each day, but about which I was ‘meant’ to remain oblivious.“ [McIntosh 1988: 1]

¹⁰ Podle některých predikcí ve Spojených státech amerických během několika desetiletí bílá rasa přestane být početní většinou. V otázkách diskriminace a rasismu přestane také převládat dosavadní hlavní dichotomie mezi rasami bílá vs. černá (*Caucasians vs. Afroamericans*), protože převládající minoritou bude při pokračování současných trendů minorita hispánská. [U.S. Census Bureau: U.S. Population Projections 2011]. [online]. Dostupné z: <<http://www.census.gov/newsroom/releases/archives/population/cb12-243.html>> [30. 1. 2014].

struktur a institucí společnosti, je neviditelný a nemusí být ani účelný, jeho záměr není rasistický, ale přesto způsobuje nerovnost mezi rasami. Příkladem může být systém propouštění zaměstnanců v organizaci, kdy jako první dostávají výpověď zaměstnanci, kteří v ní působí nejkratší dobu. Afroameričané a některé další minority přitom před několika lety nemohli příslušnou pozici vůbec získat. Další příklad reprezentuje vyplacení daní z nemovitosti v dané lokalitě připadající do místního rozpočtu, z něhož jsou financovány i místní školy. Tak se utváří uzavřený kruh, kdy v chudých oblastech se vybírají nízké daně, což způsobuje nedostatek finančních prostředků pro školy a další vzdělávací nebo volnočasové aktivity. Důsledkem toho děti z dané lokality kvůli nekvalitnímu vzdělání, nedostatečným prostředkům a často také rizikovým a kriminálním podnětům z okolí nemohou svůj potenciál využít a přerušit tak uzavřený kruh.

Občané Spojených států amerických jsou již od dětství učeni brát privilegia bílých stejně jako privilegia mužů jako něco samozřejmého a nemají si toho všimnout, protože by to zpochybnilo základní princip demokracie, a to je meritokracie, která by se pak stala pouhým mýtem pro americkou společnost. Lidé mají představu, že mohou dokázat cokoli, pokud se budou dostatečně snažit, mají věřit na volnost a širokou škálu voleb, kterými ovlivňují svou cestu životem. Jejich život má být jen výsledkem kombinace jejich rozhodnutí, jejich činů a snahy. Jakékoli externí intervenující proměnné se pokládají nepřipustné, záleží pouze na jedinci, jak si svůj život zařídí.

Podle tohoto mýtu v americké společnosti existuje naprostá rovnost příležitostí a všechny dveře mají být otevřené pro všechny její členy, ovšem ve skutečnosti se pro některé jedince otevírají více. Zájemem mocenské elity je, aby tento mýtus stále v americké společnosti přetrvával, protože tak uchovává moc v rukou jedné sociální skupiny a generuje ji tak na další její členy. Peggy McIntoshová tak apeluje na bílou rasu, jež si neuvědomuje svá privilegia, aby tento systém nezasloužených výhod, které po celý život čerpá, refletovala, zpochybnila, a tak představila systém moci v celé společnosti [McIntosh 1988].

Ve svém dalším článku (napsaném dvacet let po úspěšném textu o privilegiích bílé rasy) *White People Facing Race: Uncovering the Myths That Keep Racism in Place* [2009a] se autorka zaměřuje především na pojetí rasismu u bílé rasy a příčiny zabraňující vzdání se bílých privilegií. Z diskusí a seminářů o rasových vztazích organizovaných McIntoshovou po USA vycházejí dvě hlavní příčiny, proč se lidé bílé barvy kůže bojí mluvit o rasismu. K první lze zařadit strach, altruisticky orientovaný na druhé, kdy se bílí lidé obávají, že svými slovy někoho zraní a nechtěně mu/jí ublíží. Druhá obava se obrací na sebe samé, zaměřující se na situace, kdy by lidé bílé rasy mohli ztratit svou sebeúctu a sebevědomí.¹¹ Obě tyto obavy patří pod samozřejmé lidské přání zachovat si „čistý“ obraz o sobě samém a jsou součástí konceptu privilegia bílých.¹²

Lidé v USA jsou vychováni v domněnku, že bílá rasa představuje rasu dobrou a žádoucí.¹³ K tomu jim pomáhá pět kulturních mýtů předávaných z generace na generaci. Mýtus

¹¹ Např. výroky od účastníků výše zmíněných diskusí a seminářů: „Musel bych připustit, že jsem součástí problému.“, „Nechci být nazván rasistou.“, „Mohl/a bych být obviňován/a.“, „Mohl by se projevit můj rasismus.“ ad. [McIntosh 2009a: 2].

¹² „I see the desire to keep our image of ourselves ‘clean’ as part of white privilege“ [McIntosh 2009a: 2].

¹³ Mezi lety 1939 a 1940 manželé Clarkovi – afroameričtí psychologové – uskutečnili několik dnes slavných experimentů s panenkami, přitom zjistili, že malé děti černé rasy preferovaly často bílé panenky před černými. Měly také přiřadit několik vlastností ke každé panence, což byly především pozitivní atributy u bílé panenky (hodná, hezká – *good, pretty*). Naopak černou panenku označily jako špatnou a ošklivou (*bad, ugly*). The Clark Doll

meritokracie jsme již zmiňovali výše, dále sem náleží mýtus zřejmého osudu, mýtus bílé bezrasovosti, konečně pak mýtus monokultury a nadřazenost bílé rasy. Mýtus zřejmého osudu (*myth of manifest destiny*) představuje názor, že bílí lidé byli vybráni Bohem, aby byli nadřazení, jejich úkolem mělo být ovládnutí Severní Ameriky. Podle tohoto mýtu dal Bůh bílé rase právo vzít půdu jiným národům a přivlastnit si ji. Tento mýtus tak uchraňuje bílou rasu před reflexí svého vlastního jednání a svou minulostí, protože jim role nadřazeného měla být určena osudem [McIntosh 2009a].

Mezi další se řadí mýtus, že bílá rasa není vůbec rasou (*myth of white racelessness*). Tato idea považuje bílé lidi za ty „normální“, oni nemají rasu ani žádné rasové zkušenosti, nejsou považováni za jednu z ras, proto se ustavují jako „norma“, která má platit pro celou společnost. Pouze ti ostatní mají nějakou rasu a vydělují se tak vůči jejím standardům.

Jako čtvrtý lze představit mýtus monokultury ustavující jedinou správnou americkou kulturu, a sice bílou kulturu. Vytváří se pak tlak na jiné rasy, aby se asimilovaly do této bílé kultury a upustily od svých původních zvyků, jazyka, náboženství, umění a dalších charakteristických aspektů jejich dřívějšího života (viz koncepce „melting pot“).

Posledním mýtem je mýtus bílé nadřazenosti (*myth of white moral elevation/myth of internalized superiority*), který si během výchovy internalizují všichni občané Spojených států amerických, protože na ně působí média, vzdělávací systém a v mnoha případech i rodina a přátelé. Jedná se především o akceptaci předpokladu, že je přirozené, když bílí lidé mají ve svých rukou moc, rozhodují a jsou obsazováni do řídicích pozic [McIntosh 2009a].

Otevření očí a zbavení se těchto pěti mýtů v americké společnosti je základním předpokladem pro uvědomění si privilegií bílé rasy a vzdání se výhod z ní čerpajících. Toto má být podle Peggy McIntoshové dosaženo změnami především ve třech oblastech života, a to ve vzdělání, v médiích a v rodinné výchově. Ve vzdělávacím systému je především potřeba upozornit na systémy moci ve společnosti, které hýbou lidskými osudy, a snížit důraz na individualismus tak typický pro americkou kulturu. Problematika rasy v médiích se dotýká mnoha záležitostí, například chybí diskuse o rasových vztazích, dále nedostatečné a navíc nereprezentativní a stereotypní vyobrazení herců, moderátorů a dalších účinkujících jiných ras, než je jejich skutečné zastoupení v americké společnosti. Vedoucí pozice v médiích zastávají převážně lidé bílé rasy, což také může ovlivnit výběr témat, pořadů, článků, rubrik apod. Ve výchově rodiny a v komunitě je nutno se zaměřit na integraci ras a zbavení se stereotypů a předsudků u rodinných příslušníků a jiných blízkých osob, protože právě na úrovni primárních skupin dochází k významnému ovlivňování názorů jedince. Aby rasové vztahy byly ve společnosti viděny realističtěji, je potřeba, aby „se lidé vzdali snu o monokulturalitě a myšlenky, že všichni jsme ve stejném systému a zažíváme ho stejným způsobem“ [McIntosh 2009a: 6].

V navazujícím článku *White Privilege: An Account to Spend* [2009b] se Peggy McIntoshová zaměřuje na praktickou část věci, snaží se apelovat na jednotlivce a radit jim, jak mohou na individuální úrovni současnou situaci změnit. Klíčovým bodem pro ukončení diskriminativních praktik ve společnosti se jeví akceptace existence privilegií a pochopení jejich důležitosti pro úspěšnost jedince v životě. Privilegia bílých jsou právě tou „hlavní

Experiment. [online]. Dostupné z: <<http://abagond.wordpress.com/2009/05/29/the-clark-doll-experiment>> [30. 1. 2014].

silou, která vytváří rasismus“ [McIntosh 2009b: 10], proto je potřeba je redukovat. Samotná privilegia přitom mohou být lidmi bílé rasy využita ve prospěch vyvolání sociální změny a přiblížení se k rovnosti šancí mezi rasami [tamtéž].

Jak již bylo zmíněno výše, existuje mnoho typů privilegií, udělování nezasloužených výhod a diskriminací v závislosti nejen na rase, ale samozřejmě i na příslušnosti k jiným sociálním skupinám, z nichž coby nejpatrnější považuje autorka genderovou stereotypizaci. Zároveň autorka přidává příklad instituce univerzit, které jsou podle ní formovány pro muže, protože jsou vedeny muži, svět poznání byl také vytvářen muži, většina knih, článků, materiálů a dalších textů byla napsána muži a zachycují také mužský život a pohled na svět, ideje a představy mužů. Nejen na univerzitách, ale podobně celý systém moci a vedoucí pozice jsou převážně obsazené muži.

Závěrem je podle autorky potřeba zaměřit pozornost na praktické vyřešení tohoto celospolečenského problému privilegia lidí bílé rasy v americké společnosti. Základem a počátečním bodem má být koncentrace lidí bílé barvy kůže na sebe samé v souvislosti se sebereflexí a uvědoměním si svých vlastních privilegií. Další úrovní je změna svého chování, apelování na ostatní a prosazování změny rovněž na vyšším stupni sociálních skupin, ať už se jedná o rodiny, přátele, školní třídy nebo profesní skupiny. Výrazný pokrok pak má zajišťovat angažovanost lidí bílé rasy i v otázkách, které se na první pohled jich přímo netýkají, jako je účast na demonstracích proti rasové diskriminaci ze strany institucí, participace na seminářích a diskusích o mezirasových vztazích, vytváření skupin a komunit pracujících na rasové integraci v sousedství apod. Všechny tyto aktivity mají vyústit ve vzdání se části moci u bílé rasy a povolení tak naprosto rovných příležitostí pro všechny rasy ve Spojených státech amerických.

Na koncepci Peggy McIntoshové privilegia bílých navazuje Gallagher s *Color-blind privilege* [In. Higginbotham – Andersen 2005: 90–94], kde tvrdí, že „barvoslepost“ se stává novou ideologií v USA. Lidé bílé rasy díky výmluvě na „barvoslepost“ věří, že problémy jako je rasová diskriminace nebo segregace ras již neexistují, není tedy potřeba se jimi zabývat. Kvůli tomuto postoji se pak témata nerovných šancí a privilegií bílých nedostávají do veřejných diskusí a veřejného zájmu. Koncepce *color-blind privilege* tak stejně jako *laissez-faire* rasismus Lawrence D. Boba odkazuje k indiferentnosti americké společnosti vůči rasové diskriminaci a rasovým otázkám.

Závěr

Peggy McIntoshová i Lawrence D. Bobo se svými koncepty zaměřují na institucionální stránku rasismu v americké společnosti. Bobo zdůrazňuje především politiku *hands-off* a apatii politických subjektů vůči rasovým otázkám, McIntoshová zase upozorňuje na automatické výhody plynoucí z příslušnosti k bílé rase. Výše zmíněné situace, kdy lidé bílé barvy kůže pobírají privilegia, zahrnují sice privilegia plynoucí z individuálních interakcí (například chování sousedů), ale autorka klade především důraz na nevýhody a diskriminaci ostatních ras ze strany institucí (obsah a prezentace ras v médiích, osnovy a interpretace historie ve vzdělávacích institucích, zastoupení ras ve veřejných institucích – úřady, nemocnice, politické strany, školy apod.).

Oba koncepty pohlíží na stejnou problematiku, a sice nedostatek angažovanosti americké společnosti vůči rasovým problémům, ale z jiného úhlu pohledu. Přesto mají obě

teorie stejný cíl – především zvýšit povědomí o stále přetrvávajícím nerovném zacházení a poukazují na změnu rasové diskriminace z viditelné na skrytou a špatně prokazatelnou formu. Peggy McIntoshová jde ještě trochu dále a ve svém posledním článku se snaží vybízet čtenáře k aktivitě a individuálním činům, jež by mohly napomoci k rovnosti šancí ve společnosti. Uvažuje o takových změnách na mikroúrovni, jejichž následkem by byla restrukturalizace společnosti a opravdový pokrok na makroúrovni.

Teorie *laissez-faire* rasismu i privilegia bílých reflektují rasovou diskriminaci v americké společnosti a upozorňují na nebezpečí tzv. „barvosleposti“ (*colorblindness*), která popírá existenci rasismu a předpokládá rovné šance pro všechny občany, což způsobuje indiferentnost vůči rasovým otázkám. Přitom podle mnohých výzkumů (viz výše) rasová diskriminace ve Spojených státech amerických stále přetrvává, což významně ovlivňuje strukturu americké společnosti a hierarchii v ní.

Jenkins [In. *Higginbotham – Andersen 2005*] zmiňuje výzkum, podle něhož realitní agenti podávají méně informací o nabízené nemovitosti lidem s jinou barvou kůže než je bílá. Výše jsme také narazili na výzkum [Bertrand – Mullainathan 2004], jehož výsledkem byla zřejmá diskriminace lidí s cizokrajnými jmény při ucházení se o zaměstnání. Tyto výzkumy z posledních let tak dokazují rasovou diskriminaci u dvou faktorů (zaměstnání a bydlení), které Jenkins [2005] považuje za nejdůležitější mezníky s výrazným potenciálem změnit finanční situaci domácnosti a dostat tak jedince z chudoby.

Neustále kritizovanou oblastí, co se týká rasové diskriminace, se ukazuje trestní justice. Již výše jsme zmínili, že populace amerických věznic je proporcionálně u zastoupení jednotlivých ras velmi odlišná od celkové populace Spojených států amerických. Pager provedl často citovaný výzkum mezi teoretiky rasismu z oblasti trestní justice [In. *Higginbotham – Andersen 2005*], v němž zdrcujícím výsledkem bylo zjištění, že bílí lidé se záznamem v trestním rejstříku získali více odpovědí na zaměstnání (bylo jim odpovězeno v 17 % případů) než Afroameričané bez záznamu v trestním rejstříku (ti získali 14 % odpovědí) i přes stejnou kvalifikaci. I když jsou tyto výsledky nanejvýš alarmující, je nutno zdůraznit nízký počet zkoumaných případů.

Přestože nové výzkumy z posledních několika let dokládají stálou existenci rasové diskriminace, toto téma působí na americkou veřejnost mnohdy jako klišé, jež si nezaslouží takovou míru pozornosti, jakou mělo v minulosti, protože podmínky pro dosažení úspěchu v životě se považují za vyrovnané (*playing field level*). Proto téma pozitivní diskriminace (*affirmative action*),¹⁴ respektive politik zvýhodňování minorit, stále víří mnohé diskuse. Kvůli nedostatku informací a skryté podobě rasové diskriminace v dnešní americké společnosti se tento problém odsouvá do pozadí a mnozí jej berou jako nespravedlivé nadřazování jiných ras, než je bílá.

Změnu může vyvolat pouze tvrdé podlomení norem, stereotypů a hluboko zabudovaných předsudků týkajících se diferenciací mezi rasami, jež přetrvávají především u starších generací. K tomu je nutná výchova nových generací, které si potřebují vytvořit čerstvý pohled na svět a tolerantní vztah k jiným rasám bez předsudků, což platí o všech rasách vůči sobě navzájem. Takového tolerantního vztahu bez předsudků lze dosáhnout

¹⁴ Politiky pozitivní diskriminace jsou využívány ve školství, zaměstnání i dalších oblastech. Podle jejich obhájců je jejich účelem dát příležitost lidem jiných ras s patřičnými schopnostmi a především potenciálem, který nemohl být naplněn kvůli kladeným překážkám v historii.

díky rasové integraci a poznání jedinců jiných ras na bázi trvalejšího kontaktu. Vytváření vztahů mezi jedinci odlišných ras pak odstraňuje stereotypizaci a především ruší pohled na jinou rasu jako homogenní celek a bere v potaz rozdílnost jedinců jediné rasy a jejich individualitu.

V této práci jsme se zaměřili především na dichotomii bílé a černé rasy kvůli historickým souvislostem a převládáním Afroameričanů mezi minoritami v USA, nicméně je třeba si uvědomit, že americká společnost je velice heterogenní a například na západě a jihu země převládají mezi minoritami Hispánci, jejichž počet se celonárodně zvyšuje značnou rychlostí. Američané hispánského původu tak mají během několika dalších let dokonce početně předstihnout Afroameričany.

Celkově lze konstatovat, že koncepty *laissez-faire* rasismu od Lawrence D. Boba a privilegia bílé rasy od Peggy McIntoshové patří mezi nejvýznamnější soudobé rasové koncepty ve Spojených státech amerických. Snaží se vysvětlit rasové nerovnosti v soudobé americké společnosti, upozornit na stále přetrvávající rasovou diskriminaci a zvýšit povědomí o rasových problémech, které se ztrácejí z veřejných diskusí. Oba koncepty zároveň zdůvodňují, proč je nutno s rasismem stále bojovat, i když na první pohled se může zdát, že šance pro všechny rasy jsou již vyrovnány.

Literatura

- Banton, Michael [1977]. *The Idea of Race*. Boulder: Westview Press.
- Berghe, Pierre L. van den. [1967]. *Race and Racism: A Comparative Perspective*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Bertrand, Marianne – Mullainathan, Sendhil [2004]. Are Emily and Greg More Employable than Lakisha and Jamal? A Field Experiment on Labor Market Discrimination. *The American Economic Review*, Vol. 94, No. 4, s. 991–1013.
- Bobo, D. Lawrence [2001]. Racial Attitudes and Relations at the Close of the Twentieth Century. *America Becoming: Racial Trends and Their Consequences*, Vol. 1. National Academies Press. [online]. Dostupné z: <<http://scholar.harvard.edu/bobo/files/racialat.pdf>> [29. 1. 2014].
- Budil, Ivo T. – Blažek, Vladimír – Sládek, Vladimír [2005]. *Dějiny, rasa a kultura: Sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Katedra antropologie, Fakulta filozofická ZČU. Plzeň: DRYADA.
- Delgado, Richard – Stefancic, Jean [2001]. Introduction. *Critical Race Theory. Introduction*. NYU Press. [online]. Dostupné z: <http://www.temple.edu/tempress/chapters_1100/1169_ch1.pdf> [29. 1. 2014].
- Entman, Robert M. [2006]. Young Men of Color in the Media: Images and Impacts. *The Joint Center for Political and Economic Studies*. Washington DC, USA.
- Fredrickson, George M. [2003]. *Racism: A Short History*. Princeton University Press.
- Gascoigne, Bamber [2001]. History of Slavery. *HistoryWorld*. [online]. Dostupné z: <<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ac41>> [29. 1. 2014].
- Hewstone, Miles – Stroebe, Wolfgang [2006]. *Sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Higginbotham, Elizabeth – Andersen, Margaret L. [2005]. *Race and Ethnicity in Society: The Changing Landscape*. Wadsworth Publishing.
- Jones, James M. [1972]. *Prejudice and Racism*. USA: Addison-Wesley Publishing Company, Inc.
- Kupchik, Aaron – Harvey, Angela [2007]. Court Context and Discrimination: Exploring Biases across Juvenile and Criminal Courts. *Sociological Perspectives*, Vol. 50, No. 3 Autumn, s. 417–444.
- Machery, Edouard – Faucher, Luc [2005]. Social Construction and the Concept of Race. *Philosophy of Science*, Vol. 72, December, s. 1208–1219.

- McGuigan, Brendan [2003]. *What is Critical Race Theory?* Conjecture Corporation. [online]. Dostupné z: <<http://www.wisegeek.com/what-is-critical-race-theory.htm>> [29. 1. 2014].
- McIntosh, Peggy [1988]. White Privilege: Unpacking the Invisible Knapsack. In. *White Privilege and Male Privilege: A Personal Account of Coming To See Correspondences through Work in Women's Studies*, Center for Research on Women, Wellesley. [online].
- Dostupné z: <<http://nymbp.org/reference/WhitePrivilege.pdf>> [29. 1. 2014].
- McIntosh, Peggy [2009a]. *White People Facing Race: Uncovering the Myths That Keep Racism in Place*. The Saint Paul Foundation, Wellesley Centers for Women.
- McIntosh, Peggy [2009b]. *White Privilege: An Account to Spend*. The Saint Paul Foundation, Wellesley Centers for Women.
- Miles, Robert [1989]. *Racism*. London: Routledge.
- Montagu, Ashley [1942]. *Man's Most Dangerous Myth: The Fallacy of Race*, New York: Harper.
- Omi, Michael – Winant, Howard [1986]. *Racial Formation in the United States: From the 1960s to the 1980s*. New York: Routledge & Kegan Paul Inc.
- Powell, John A. [2008]. Race, Place and Opportunity. *The American Prospect*, October.
- Rattansi, Ali [2007]. *Racism: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Steinfeld, Melvin [1970]. *Cracks in the Melting Pot: Racism and Discrimination in American History*. Beverly Hills: Glencoe Press.
- Tashiro, Cathy J. [2005]. *The Meaning of Race in Health Care and Research*. Jannetti Publications, Inc.
- U.S. Census Bureau. [2011]. *U.S. Population Projections*. [online]. Dostupné z: <<http://www.census.gov/newsroom/releases/archives/population/cb12-243.html>> [29. 1. 2014].
- Výrost, Jozef – Slaměník, Ivan [2008]. *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
- Vlček, Josef a kol. [2005]. *Ekonomie a ekonomika*. Praha: ASPI.
- Wenger, Michael [2011a]. *Institutional Racism: Policies and Prescriptions*. University Reader, Inc.
- Wenger, Michael [2011b]. *Race and Minority Relations*. Sekce přednášek leden–červen 2011.

Mgr. Romana Imříšková vystudovala obor sociologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2013 působí tamtéž jako doktorandka se zaměřením na sociální deviace a kriminologii. Problematice sociálních nerovností se věnuje od svého studia ve Spojených státech amerických na George Washington University ve Washingtonu, D.C. v roce 2011.